

L'EDAT MITJANA EN EL CINEMA
I EN LA NOVEL·LA HISTÒRICA

Edició a cura de Josep Lluís Martos i Marinela Garcia Sempere

L'Edat Mitjana en el cinema i en la novel·la històrica / edició a cura de Josep Lluís Martos i Marínela Garcia - la ed. -
Alacant : Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana, 2009. - 592 p. ;
23 x 17 cm - (Symposia philologica ; 18)

ISBN: 978-84-608-0956-2

1. Edat Mitjana en el cinema. 2. Edat Mitjana en la literatura. I. Martos, Josep Lluís. II. Garcia Sempere, Marínela. III. Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana. IV. Sèrie

930.85"653":791.43-24

930.85"653":82-311.6.09

Director de la col·lecció: Josep Martines

© Els autors

© D'aquesta edició: Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana

Primera edició: setembre de 2009

Portada: Llorenç Pizà

Imprimeix: Quinta Impresión S. L.

ISBN: 978-84-608-0956-2

Dipòsit legal: A-764-2009

L'HAGIOGRAFIA EN EL CINEMA: EL CAS DE LA PORTENTOSA VIDA DEL PADRE VICENTE (1978). DESMUNTANT UN MITE

INTRODUCCIÓ: L'HAGIOGRAFIA, MATERIAL CINEMATOGRÀFIC

En la història del cinema es compta un nombre notable de pel·lícules basades en la temàtica hagiogràfica. Entre aquestes, atenent a la nòmina de films realitzats, destaquen les recreacions filmiques de biografies de sants que visqueren en l'època medieval.

L'edat mitjana sovint ha estat percebuda com una època d'obscuritat, mort i màgia, on els esdeveniments miraculosos tenien cabuda, en ocasions com a resultat de la devoció religiosa dels protagonistes. Amb aquestes premisses no és difícil d'imaginar que siguin tantes les vides de sants medievals dutes a la gran pantalla i, així, entre la nòmina de produccions conservades destaquen —per ordre quantitatiu— les cintes dedicades a la vida de santa Joana d'Arc, sant Francesc d'Assis, santa Clara d'Assis i santa Caterina de Siena, mentre que en el context hispànic sobresurt principalment la figura de santa Teresa d'Avila, ja del segle xvi.

Si analitzem la nòmina dels personatges esmentats apreciarem algunes característiques comunes: són personatges històrics dels quals es conserva algun tipus d'informació documental, i gairebé tots tingueren certa importància històrica en el temps en què visqueren; en les seues biografies destaquen esdeveniments de caire divers, sovint, però, relacionats amb el misticisme i les visions providencials, la vida austera i de renúncia que portaren, la composició d'obres i oracions, etc.; a més, els sants esmentats han gaudit al llarg dels segles d'un important culte devocional, especialment en les regions de les quals provenen, d'on han esdevinguts referents culturals i religiosos, etc.

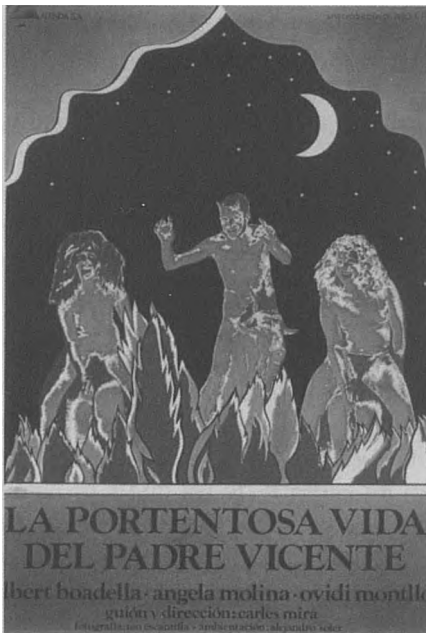
No sobta, doncs, que les seues *vides* s'hagen considerat un material atractiu per al gran públic, ja que les biografies inclouen múltiples facetes que poden resultar interessants i que poden ser tractades des de diverses perspectives, no sempre, ni necessàriament, per a lloar i venerar les figures dels sants que es filmen.

CARME ARRONIS LLOPIS

La identificació entre un sant i una comunitat es un motiu que s'ha fet servir particularment des de diverses direccions en el camp de l'art i, per suposat, també en el cinema. Un determinat grup cultural pot sentir-se identificat en contemplar la vida d'un sant que considera referent i símbol de la seua identitat —com pot significar, per exemple, Joana d'Arc per al públic francès— i, llavors, interessar-se per un tipus de producció que enalteix l'essència del seu passat històric. Però aquesta identificació del referent cultural amb la comunitat pot fer-se servir des de l'òptica contrària, és a dir, des de la paròdia d'un sant per a arribar a la paròdia d'un grup cultural que el venera, per exemple.

Aquesta sembla ser la voluntat de l'obra que m'ocupa: *La portentosa vida del padre Vicente*, de Carles Mira (1978). En les pàgines següents analitzaré alguns aspectes d'aquesta pel·lícula polèmica, que compta amb detractors i defensors entre els qui la coneixen. Tractaré, llavors, no només de presentar un obra desconeguda per la majoria del públic, sinó també d'aprofundir en les motivacions del director i guionista per a realitzar un film d'aquestes característiques. Em centraré també en valorar el procés de documentació previ que sembla deduir-se del guió i en destacar els recursos còmics amb què els esdeveniments hi són plasmats i que serveixen de base a la paròdia.

La PORTENTOSA VIDA DEL PADRE VICENTE



Fitxa tècnica

- Director:** Carles Mira
- Producció:** Carles Mira - Asele Films
- Guió:** Carles Mira
- Intèrprets:** Albert Boadella, Ovidi Montllor, Carmen Platero, María Rey, Angela Molina, Quico Carbonell, Fernando Mira, Cuca Aviñó, Rafael Miró
- Fotografia:** Teo Escamilla
- Música:** Jorge Sarraute, Feliu Gasol, Toni Xuclà
- País:** Espanya
- Any:** 1978
- Durada:** 84 min.
- Classificació:** Majors de 18 anys
- Gènere:** Comèdia

La portentosa vida del padre Vicente és un film fet el 1978 per Carles Mira (València, 1947-1993) que presenta un seguit dels episodis més coneguts de la vida de sant Vicent Ferrer (València 1350 - Vannes 1419) en clau de comèdia.

La pel·lícula no és exactament una biografia del sant, però la tria dels passatges es fa seguint una mena de cronologia inventada per l'autor que permet concatenar les escenes; així, els esdeveniments inicials amb què s'obri la cinta són previs al naixement del sant, i els darrers conclouen amb la mort del dominic. La pel·lícula es compon d'unes quinze escenes que representen, a manera d'auca, moments coneguts de la vida del sant.

Aquest primer llargmetratge de Carles Mira sembla estar inspirat en la imatgeria popular que s'associa a la figura de sant Vicent, especialment la relacionada amb els miracles, la devoció pels quals se celebra en la representació folklòrica que se'n fa amb motiu de la festivitat del sant a València. A més, la història es complementa amb altres anècdotes de la vida del dominicà que el director i guionista ha obtingut de les fonts documentals que en reporten la biografia, i ha plasmat seqüències que representen el tipus de vida austera que portava dedicada a la predicació de masses.

Entre els intèrprets destaca la presència d'Albert Boadella, que encarna el paper de sant Vicent, i la participació d'Ovidi Montllor i Angela Molina com a actors de repart. La resta de participants són actors aficionats i voluntaris de les contrades on es va enregistrar la pel·lícula.

Aquest controvertit film va engegar polèmiques des d'un primer moment per la irreverència i anticlericalisme que arrossegava, i pel to parodie amb què plantejava les llegendes que el poble ha anat elaborant entorn de la vida del venerat dominicà valencià.

No es poden entendre ben bé les motivacions del film si no parem atenció al moment històric en què es produeix. Amb l'esperada fi del règim franquista el 1975 i la desaparició de la censura, guionistes i directors aprofiten l'avinentsa per a criticar tots aquells elements fins al moment retinguts intocables pel règim, com ara els referents culturals religiosos, lligats a la ideologia franquista, tradicionalista i catòlica.

Així, l'objectiu últim del film no sembla ser únicament el de parodiar la figura de sant Vicent Ferrer, sinó la de ridiculitzar tot l'entramat ideològic i cultural que el venera, al qual sembla acusar de beat, província i obsolet.

La pel·lícula inclou bona part de les denúncies i tendències pròpies del moment històric en què s'insereix, fins i tot el *destape* hi té cabuda, protagonitzat per Àngela Molina —que apareix nua en el paper d'una pecadora que vol seduir el sant (17'05"–24'50")— i per altres actrius del repart. Sembla interessant en aquest sentit ressaltar que també l'actor protagonista, Albert Boadella, apareix íntegrament nu en l'escena de la temptació esmentada, cosa que n'augmenta el caràcter provocador, en mostrar ja no només un home completament nu en pantalla, fet poc habitual en les produccions del període, sinó, a més, l'actor que representa el sant venerat.

CARME ARRONIS LLOPIS



La polèmica acompanyà tot el rodatge, que durà set setmanes en les poblacions alacantines d'Alcoi i d'Agres, i culminà el dia de l'estrena oficial amb l'explosió d'una bomba en el cinema Goya d'Alcoi, on més d'un miler de persones assistien a l'estrena del film; afortunadament, però, només causà danys materials.

Per a *El País* Jaime Millas (1978) completava la notícia de l'explosió amb les reivindicacions que l'acompanyaren:

[...] El hecho ha sido reivindicado por diversos grupos que han llamado a las redacciones en Valencia de los periódicos regionales y de la agencia Efe. Uno de los anónimos comunicantes se identificó como miembro de un grupo sin ideología política formado para prohibir la exhibición de la película calificada por el comunicante de «infamante contra el reino de Valencia». Por otra parte otro grupo autodenominado «antimarxista valenciano» reivindicó el atentado y justificó la acción por tratarse de «ciudadanos que nos sentimos ofendidos ante la infamia que se ha hecho a nuestro patrón», y finaliza el comunicado depositado en la agencia Efe con «Viva España, Viva el reino de Valencia, Viva San Vicente Ferrer».

El director i guionista Caries Mira es defensà en tot moment al·legant que la pel·lícula no s'allunyava mínimament de la llegenda del sant ni de les biografies considerades canòniques, i declarava haver pres en consideració especialment la *Historia de la portentosa vida y milagros del valenciano apóstol de Europa, San Vicente Ferrer* de Vidal i Micó (1735). Tanmateix, el to satíric, anticlerical i irreverent de la producció fou considerat com un «insulto a la figura del santo patron y al pueblo valenciano», segons declarà l'Arquebisbat de la Diòcesi de València en el *Boletín de Medios de Comunicación Social*, abans de l'estrena, declaracions contra les quals el director imposà una querrela judicial per injúries (Harguindey 1978).

La defensa de Carles Mira és en part lícita, ja que pràcticament la totalitat dels episodis que arreplega a la pel·lícula es compten entre els més coneguts

L'hagiografia en el cinema

i difosos de la vida del dominicà valencià, i s'inclouen, fins i tot, en els relats medievals canònics fidels a les actes del procés de canonització, com són per exemple la *Vita sancti Vicentii Ferreri*, del dominic sicilià Petro Ranzano (1455), la biografia inclosa en la *Pars tertia* del *Chronicon* de sant Antonino de Florència (1457) i la *Vita sancti Vicentii confessors* (1470) del presbiter areti Francesco Castiglione, obres considerades fonts de la tradició vicentina posterior (Ferrando 1993; 162).

Així, en el procés de canonització s'inclouen fins a huit-cents seixanta miracles obrats pel predicador en vida i després de la mort, segons ho van aprovar el jutges del procés, entre els quals hi era el cardenal Alfons de Borja, que en esdevenir el papa Calixt III proclamà la santedat del dominicà valencià en 1455 (Mira 2002).

La parodia, llavors, no es troba exclusivament en el contingut temàtic, sinó en el llenguatge cinematogràfic emprat. Per al públic medieval el meravellós i el sobrenatural, els prodigis i els fets miraculosos tenien cabuda en la realitat quotidiana, però en presentar aquests fets en l'actualitat, sense un marc adient que prepare el públic per als esdeveniments meravellosos, esdevenen grotescos i hilarants. El director mateix definia el seu film com a esperpèntic, de «realidad llevada hasta sus límites o tragedia invalidada por la farsa» (Fotogramas 1978).

Si les lectures de la vida i deis miracles de sant Vicent Ferrer permeten evocar la suggestió i la devoció del lector, la contemplació visual explícita d'algunes escenes elimina aquesta possibilitat. Així Carles Mira declarava: «Para mi, lo positivo de la película sería el acertar en mis deseos de desenmascarar esta manipulación. Si el espectador se ríe o deja de creer al contemplar estas imágenes, en el fondo, pienso, se estará riendo de la moral que unas clases sociales dominantes impusieron durante mucho tiempo [...]» (FFarguindey 1978).

Amb aquesta premissa Mira selecciona alguns dels episodis de la vida del valencià que considera més adients per aquest propòsit, i recrea alguns miracles que pel contingut considera més estrambòtics des de l'òptica actual, de manera que, en representar-los visualment i explícita, fora però d'un context devocional, resulten poc més que esperpèntics.

La primera seqüència que podem esmentar en aquest sentit és la que obri el film; es tracta d'una anècdota prèvia al naixement del sant, i l'arreglen totes les fonts canòniques i divulgatives de la vida. Segons es relata, des del ventre de la mare embarassada de sant Vicent es podien sentir lladrucs de gos, senyal que les dites fonts analitzaven com una mostra providencial de l'ésser prodigiós que estava per nàixer, un *Domini-cá*, és a dir, un gos o servidor de Crist —segons la imatgeria popular posterior ha difós— missatger eloqüent i predicador de la paraula divina.

Així ho arregla la biografia elaborada per Petro Ranzano (1455: 485), font considerada canònica de la vida del sant, inclosa, a més, en les *Acta Sanctorum*:

CARME ARRONIS LLOPIS

Alterum fuit, quod eodem existens filio gravida, ex utero suo sæpe miro modo audivit, tamquam voces canis latrantis, sonos emitti. Cumque ex eadem re vehementer obstupefacta, a nonnullis, qui singulares servi Dei esse dicebantur, præsertim a viro clarissimo Jacobo, Romanæ Ecclesiæ Cardinali, & Valentinae urbis Episcopo, qui erat ei consanguinitate propinquus, perquireret, quid sibi significare vellet hujusmodi latratus; ei responsum est, nihil aliud fore, nisi quod paritura esset infantem, qui esset futurus Euangelii Christi ferventissimus ac eruditissimus sanctissimusque prædicator: hi namque, qui in Ecclesia Christiana prædicandi exercent officium, non absurde [Col. 0485B] canibus comparari consueverunt.

La recreado filmica (i'05"-7'50") segueix fil per randa els esdeveniments narrats per Ranzano. Des de l'òptica actual, però, aquesta anècdota no pot resultar més que grotesca en ésser contemplada visualment, en mostrar-se com, des del ventre de la mare, uns forts lladrucs ressonen amb força per a la sorpresa de tots els testimonis que l'acompanyaven.

Un altre exemple podria ser el conegut popularment com a miracle de Morella, en el qual sant Vicent ressuscita un xiquet —Jordiet en la pel·lícula— que prèviament havia estat cuinat per sa mare i ofert al sant en un dinar (27'50"-32'10"), anècdota que, només pel contingut, ja s'endevina esperpèntic. El miracle ha esdevingut un dels més populars entre els atribuïts al sant, fins al punt que a la ciutat de Morella, on la tradició popular ha localitzat el miracle, s'identifica la casa on suposadament tingué lloc (Mira 2002). Tanmateix el motiu del miracle ha variat amb el pas de la tradició en la localització i el context, i s'ha relatat sota diverses variants. Miquel Peres en la *Vida de sant Vicent Ferrer* (15x0: 24r-24v) narra l'esdeveniment de la manera següent:

En les parts de Bretanya, tan gran y foll desig pres una dona prenyada de menjar carn humana, que li semblava que devia prest morir si tal desig no complia. Manifestant a son marit tan foll y abominable desig, aquell, ab paraules de virtut e discreció acompanyades, la reprenia. Vingué la prenyada dona de aquest foll desig en tan gran demència y follia que, prenint hun fill que de edat de dos anys tenia, ab hun tallant ganivet li levà la vida; y, partint lo tendre cos del miserable fill en dos parts, posà la una a coure. Arribant lo desventurat marit a la trista posada, trobà lo cruel e diforme crim que la folla muller obrat havia. No li dix res, ni li féu mal algú per no offendre a la majestat divina, mas pres les sangonoses parts del fill, la una ja quasi cuyta y l'altra crua y, ab entrestides làgrimes y ab dolor tan gran que scriure no-s dexa, al sepulcre del benaventurat sant endreçà los passos, y, agenollat en terra davant aquell devot sepulcre, ab abundoses aygües de plor que lo sangonós cos del fill lavar podien, per la restitució de la vida del mort fill pregava. Axí foren per lo benaventurat sant les pregàries de l'entrestit pare hoïdes, que les dos parts del partit fill

L'hagiografia en el cinema

se uniren, resucitant sà y alegre com si no hagués rebut nengun dan la sua tendra presona; y, per manifestació de tan manifest miracle, li restà tot lo temps de son viure en lo cos lo senyal de la partició que li havia fet la cruel y folla mare.

El motiu, llavors, era molt conegut popularment i, per sobtós que resulte, no es un miracle atribuït exclusivament a sant Vicent Ferrer. Sant Nicolau de Bari, un altre sant que gaudeix d'una gran devoció popular, ha sigut també tradicionalment relacionat amb miracles semblants en què ressuscita xiquets que han estat cuinats, i la iconografia artística el representa amb freqüència associat a aquest motiu.

Però la paròdia del film no resideix exclusivament en ridiculitzar per impossibles els miracles que se li atribueixen al sant, sinó en aprofundir alhora en la imatge que del sant ha transcendit menorment en la devoció popular.

El culte popular de Vicent Ferrer s'ha allunyat amb el pas dels segles del personatge històric, i ha propiciat la imatge d'un sant afable i bondadós faedor de miracles. Se'l coneix popularment com «el sant del ditet», però s'ha oblidat la procedència i la causa d'aquest gest, que simbolitzava metafòricament el missatge de *Tímete Deum et date lili honores* (Ap. 14, 7); s'ha oblidat també el vessant de sant de vida austera, dedicat a la predicació i conversió de masses d'infidels, i amb pes i influència política.

Mira vol recordar també aquestes facetes del valencià, mostrar una mica més el personatge que hi ha rere els miracles, i ens presenta un Vicent Ferrer *proclamador de Tapocalipsi*, el qual preconitza l'arribada de la fi del món i de les infinites penes i turments de l'infern, argument que presenta com a principal causa per a la conversió dels infidels. La predicació de sant Vicent és representada a la cinta tal i com la descriuen les fonts biogràfiques, i les temàtiques que tracta al film són les arreplegades en les col·leccions de miracles conservades (Martínez 1993). Contemplem un Albert Boadella fent servir la gestualitat constantment, modulant la veu i imitant-ne diverses per recrear diàlegs, emprant el llenguatge kinèsic, etc. (40'33-54'06"). La documentació prèvia de Mira i el bagatge d'actor teatral d'Albert Boadella es fonen per a representar la predicació de sant Vicent de manera fidedigna, tal i com es desprèn de les fonts escrites.

Quant a la predicació, Mira recrea un episodi molt interessant. Per les fonts és també sabut que la predicació de sant Vicent pels diferents indrets s'envoltava d'altres manifestacions pietoses, com ara processons, confessions i conversions massives. El sant era acompanyat en la seua peregrinació per una nombrosa companyia, entre els quals s'inclouïen deixebles, reportadors, dones pietoses, etc. Carles Mira representa la companyia amb una subtil ironia, en una escena en la qual aquests preparen l'arribada del dominicà a una nova vila. Els personatges, sant Vicent inclòs, es preocupen per l'efectisme que ha de tenir l'arribada de la companyia a la ciutat, i preparen cadascun dels elements i dels personatges que ha de participar-hi per tal de causar un efecte aclaparador. Transcriu un fragment del diàleg de l'escena (57'15"-58'46"):

CARME ARRONIS LLOPIS

VICENT FERRER: —¿Con cuantos chiquillos podemos contar?

DEIXEBLE: —Con veinte.

VICENT FERRER : ¿Y en qué condiciones se encuentran?

DEIXEBLE: Buena, pueden salir todos, aunque tendremos problemas con algunos de ellos si la procesión se alarga tanto como la última vez.

MILÓ: Podríamos alternarlos.

VICENT FERRER: ¡De ninguna manera! ¡No! Los necesitamos a todos.

DEIXEBLE: Y cumplirán.

VICENT FERRER: ¿Y los músicos?

MILÓ: Ya lo oís vos mismo, no paran de ensayar.

VICENT FERRER: ¡Que ensayen, que ensayen! Es muy importante magnificar la palabra de Dios.

MILÓ: Quisiera aprovechar la circunstancia para recordar la necesidad de ampliar su número...

VICENT FERRER: De acuerdo. Hablad de esto con Ximo.

MILÓ: Y nos falta... un carro más...

DEIXEBLE: Ya lo hemos incluido en la lista de peticiones a la ciudad, no creo que en esto vaya a haber problemas.

VICENT FERRER: ¿Cómo se encuentran los moros?

XIMO: Uno de ellos muy mal...

DEIXEBLE: El de Alcoy.

VICENT FERRER: ¿Puede andar?

XIMO: Podríamos intentarlo.

VICENT FERRER: Que salga, pero que no se azote. En todo caso que enseñe las heridas, y si han de ayudarlo que sea un chiquillo quien lo haga.

XIMO: De acuerdo. [...]

Sens dubte, la contemplado de l'escena recorda l'arribada d'un circ a una ciutat, buscant l'efectisme i la grandieloqüència de l'esdeveniment, tot i que com el mateix protagonista declara, es tracte de «magnificar la palabra de Dios». En l'escena, llavors, assistim a una paròdia de la companyia de sant Vicent i, possiblement, a una crítica metafòrica de les celebracions religioses catòliques en general.

Tanmateix, Mira no ofereix en cap moment la imatge del dominicà com un personatge malèvol, pèrfid o cruel, ans al contrari; presenta un sant en tot moment carregat de bones intencions, convençut de la seua missió apostòlica, pietós i misericordiós, que resulta, però, ingenu i simple en el context que l'envolta: bé siga eclesiàstic o polític.

D'aquesta manera, el director aprofita l'avinentesa per a mostrar la instrumentalització que del sant fan els seus contemporanis al film: les autoritats religioses aprofiten la presència del sant per a oferir-li banquets sumptuosos que ell rebutja, fer festes que s'acosten més aviat a les bacanals romanes i cometre excessos amb l'excusa de la seua visita mentre que ell predica i practica el dejuni; les autoritats civils, en canvi, aprofiten de la seua predicació per

L'hagiografia en el cinema

a obtenir un major control sobre les ciutats i els ravals. Al film contemplem una assemblea del consell d'una vila els quals, preocupats pels avalots als ravals, conclouen que per apaivagar les gents cal convidar el sant perquè els predique, mesura que consideren més adequada que un atac armat:

CONSELLER 1: [...] El descontento de la población es general. El rey nos recomienda que obremos con rapidez, pero también con la máxima prudencia.

CONSELLER 2: Creo que no nos conviene provocar una acción armada.

CONSELLER 3: La posición de la sinagoga es cada vez más fuerte. Un paso en falso significaría un nuevo inicio de las hostilidades. Sinceramente creo que el rey tiene razón, deberíamos procurar la venida del maestro Vicente y de su compañía.

CONSELLER 4: ¿Por qué tantas contemplaciones? Imitemos a Valencia. Con cualquier pretexto se organiza una matanza de infieles y se confiscan sus bienes. Más expeditivo y también más barato.

CONSELLER 3: Hombre sí, pero recurrir al padre Vicente es más limpio, más popular [...]

Sembla veure novament una doble crítica en aquesta escena: d'una banda posa de manifest les motivacions possibles i les conseqüències que es deriven de les predicacions de sant Vicent a l'època i, d'una altra, es pot també desprendre una crítica a la manipulació que hui dia es fa de la figura del dominicà, emprat com a motiu festiu i instrumentalitzat com a insígnia de referència dels valencians.

La pel·lícula, doncs, està enfocada des d'un punt de vista satíric que roman implícit en la filmació de totes les escenes, però també hi són ben presents recursos còmics explícits —visuals, conversacionals i anecdòtics—, que desmitifiquen alguns episodis coneguts de la vida del sant, i que juguen amb la sorpresa del públic per tal de desemascarar la farsa.

La llegenda narra que sant Vicent, en el seu afany per portar una vida de dejuni constant, bevia aigua de les pedres, afirmació que Mira no dubta a recrear visualment de la manera més còmica possible. Després de mostrar una escena de més d'un minut en què s'observa el sant i els seus seguidors alimentant-se d'herbes, veiem com el dominicà, de manera natural —com qui obri una aixeta—, fa dos colpets a una roca per provocar que d'aquesta brolle un rierol d'aigua de la qual beu. La naturalitat amb què presenta el fenomen prodigiós sobta l'espectador i el convida a la rialla (35'30").

CARME ARRONIS LLOPIS



Del dominicà valencià són també força coneguts popularment els exorcismes que practicava, prodigis que també són parodiais a la cinta. Un grup de creients presenta davant el sant una endimoniada a qui porten lligada a una fusta. Sant Vicent se li acosta per dialogar amb el dimoni que la posseeix i, per a la sorpresa dels espectadors, aquesta jove endimoniada tractarà de temptar el sant declarant-li el seu amor en anglés amb les paraules següents: «I know you, you know me... Vicente!», «I'm only one woman in love... Vicente...». Diàleg que novament provoca la hilaritat del públic a causa de la sorpresa amb què contempla l'escena (37'50"-4i'40").

Els diàlegs del film són àgils i eloqüents, i les intervencions de sant Vicent sempre presentades de manera versemblant segons la imatge i els escrits que reporten les fonts historiogràfiques. Tanmateix la comicitat verbal recau en la resta de personatges, els quals hi intervenen per trencar el to greu i doctrinal d'algunes escenes i fer que la farsa reaparega. Així, per exemple, quan sant Vicent exhorta els seus deixebles a la flagel·lació recíproca, un d'ells respon: «Se puede escoger compañero?» (36'30"). Les intervencions còmiques són breus i puntuals, i aporten, com veiem, un to còmic àgil i subtil, que pot passar, fins i tot, desapercebut en algunes ocasions.

Entre els recursos còmics que Mira emprava sovint per provocar la riada i parodiar els episodis cal destacar també l'ús de la grolleria i l'escatologia, present en alguns personatges i escenes. Per exemple les visions diabòliques amb què els dimonis el temptaven a la nit són mostrades de manera grotesca (42'-43'30"), i el mateix episodi de l'exorcisme abans esmentat es conclou amb ressons escatològics, ja que els dimonis són expulsats del cos de la jove mitjançant ventositats.

En darrer lloc, un altre dels recursos còmics utilitzats amb més freqüència a la cinta és el de l'exageració, que arriba al seu grau més alt de comicitat en les

L'hagiografia en el cinema

darreres escenes del film. Sant Vicent, segons l'ha immortalitzat la imageria popular, féu seu el gest d'assenyalar amb l'índex el cel recordant el missatge de *tímete Deum* apocalíptic en els seus sermons. Les penes de l'infern, l'arribada del dia del judici final i el temor de Déu són tòpics de la seua predicació que sovint acompanyava amb aquest gest. Així, hiperbòlicament, Mira mostra un sant en agonia que manté la posa assenyalant el cel i, fins i tot quan mor, resulta impossible doblegar-li el braç, de manera que és soterrat amb el braç assenyalant el cel. (73'-77'30")



CARME ARRONIS LLOPIS

Tots els elements que caracteritzen la figura i la vida de sant Vicent són parodiais a la pel·lícula, i sembla que el director assoleix l'objectiu que hi pretenia: denunciar la manipulació de la història i mostrar la inversemblança d'algunes de les creences i dels mites populars més venerats pel culte valencià, o si més no, la simplicitat amb què aquests episodis són celebrats. Tanmateix, el desig de Mira de fer arribar el filmat a la comunitat que participava d'aquestes creences, no ha estat fàcil, ja que la pel·lícula no ha estat ni tan sols distribuïda encara en sales comercials.

Carles Mira continuà mostrant aquesta voluntat de satiritzar mites valencians en alguns films posteriors, principalment amb la pel·lícula *Con el culo al aire* (1981), protagonitzada per Ovidi Montllor¹ i ambientada en un manicomi, marc en què parodiarà altres emblemes valencians com ara la figura de Jaume I o les Falles. L'actitud provocadora i extremista amb què el director mostra algunes facetes de la cultura popular valenciana li va comportar el menyspreu i la crítica de nombrosos estaments, i l'humor mordaç i irreverent que imprimeix a les seues pel·lícules és probablement la causa principal del rebuig amb què han estat rebudes.

Més de vint anys després, però, l'humor provocador i subversiu de Mira continua vigent en les seues obres i, fins i tot, algunes projeccions són encara contestades públicament, com s'esdevingué en l'homenatge pòstum que la XX *Mostra de València. Cinema del Mediterrani* dedicà al malograt director: «[L'edició de la Mostra] no ha estado exenta de polémica por las protestas de una organización devota del santo valenciano Vicent Ferrer contra la inclusión de la comedia irreverente de 1978 *La portentosa vida del padre Vicente*, en el ciclo de Caries Mira» (Bono 2001).

A TALL DE CONCLUSIÓ

Carles Mira, coneixedor del valor ideosincràsic que té per als valencians, va fer servir la figura de sant Vicent Ferrer per a construir una parodia contemporània sobre les tradicions i devocions valencianes. La tria d'un personatge medieval no sembla llavors, casual, sobretot quan es tracta de parodiar-ne la vigència.

Del guió sembla deduir-se un procés de documentació previ acurat i exhaustiu, arrelat en els testimonis conservats que reporten la biografia del sant. La recreació de les anècdotes, els diàlegs i l'ambientació ha estat duta a terme curant tots els detalls per buscar la versemblança històrica dins la qual inserir la sàtira contemporània. Així, la construcció del protagonista ha estat resolta amb un èxit notable, tant per la composició dels guions com per la interpretació magnífica d'Albert Boadella. La voluntat desmitificadora amb què basteix el

1. I on participen també de Rosita Amores, Antonio Gades, Joan Monleón, Caco Señante, entre altres.

L'hagiografia en el cinema

film desputa en la selecció de les anècdotes, i es materialitza mitjançant tot tipus de recursos còmics i paròdies, visuals i verbals.

La polèmica que suscita, i que encara suscita, parla de la mordacitat del seu humor crític i sarcàstic, atemporal i genuí, i convida a examinar-la més enllà dels llocs comuns amb què habitualment ha estat titllada.

La matèria hagiogràfica, llavors, com hem vist amb l'exemple comentat, permet de ser plasmada en el cinema des de múltiples perspectives (històriques, devocionals, crítiques, parodiques...), i pot fer-se servir com a instrument de divulgació de postures encontrades. Es, sens dubte, l'interès polièdric present a les vides de sants i el valor ideosincràsic que comporten, el que ha mantingut vigent l'interès del públic al llarg dels segles, malgrat els canvis socials i culturals esdevinguts.

CARME ARRONIS LLOPIS
Universitat d'Alacant

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BONO, Ferran (2001), «La Mostra de Valencia rinde homenaje a Mira y a Armiñán», *El País* (19 d'octubre de 2001). [Edició digital <http://www.elpais.com/articulo/cine/Mostra/Valencia/rinde/homenaje/Mira/Arminan/elpcinpor/200noigelpedicin_i3/Tes>, consultat el 20 de desembre de 2008.]
- FERRANDO, Antoni (1993), «*La vida de Sant Vicent Ferrer* de Miquel Pérez», *Bibliofilia antigua. Estudios bibliográficos*, 2, pp.155-190.
- FOTOGRAMAS (abril de 1978), «Boadella, predicador y exiliado. El santo inquisidor. Un esperpento sobre la vida del santo más popular, controvertido y polémico del País Valencià». [Edició digital <<http://www.elsjoglers.com/catala/Audiovisuals/padrevicente.htm>>, consultat el 20 de desembre de 2008.]
- HARGUINDEY, Àngel S. (1978), «Las historias populares sobre San Vicente Ferrer son similares a las de Mazinger Z», *El País* (02 de setembre de 1978). [Edició digital <http://www.elpais.com/articulo/ultima/historias/populares/San/Vicente/Ferrer/similares/Mazinger/ABZ/BB/elpepiult/i9780902elpepiult_i/Tes/>, consultat el 10 de gener de 2008.]
- MIRA, Joan F. (2002), *Sant Vicent Ferrer. Vida i llegenda d'un predicador*, Alzira, Bromera.
- MARTÍNEZ, Tomàs (1993), «Estudi introductori», dins *Sermons. Sant Vicent Ferrer*. València. L'Estel / Edicions Tres i Quatre, pp. 9-46.
- MILLAS, Jaime (1978), «Atentado durante el estreno de *La portentosa vida del padre Vicente* en Alcoy», *El País* (29 de setembre de 1978). [Edició digital <http://www.elpais.com/articulo/cultura/Atentado/durante/estreno/portentosa/vida/padre/Vicente/Alcoy/elpepicul/i9780929elpepicul_6/Tes/>, consultat el 12 de gener de 2009]

CARME ARRONIS LLOPIS

PERES, Miquel ⁽¹⁵¹⁰⁾, *La vida de Sant Vicent Ferrer*. València. Vicent Garcia Editores. [Edició facsímil, 1992.]

Ranzano, Petro ⁽¹⁴⁵⁵⁾ «Vita Sancto Vincentius Ferrerius, Ordinis Prædicatorum, Veneti in Armoribus», dins Godefridus Henschenius & Daniel Papebrochius ⁽¹⁶⁷⁵⁾, *Acta Sanctorum Aprilis collecta, digesta, illustrata, A Godefrido Henschenio et Daniele Papebrochio e Societate Iesu. Tomvs I, quo priores X dies continentur. Præmittuntur duo antiquissimi Catalogi Romanorum Pontificum, cum variis ad illos observationibus. Subiunguntur Acta Græca ad eosdem dies pertinentia*. Antwerp, Michael Cnobarus, pp. 482-512.